

BİBLİYOGRAFYA:

Hulusi Behçet, "Ağız ve Tenasül Uzuvarında Husule Gelen Aftöz Tegayyürlerle Aynı Zamanda Gözde Görülen Virütik Olması Muhtemel Teşevvüşler Üzerine Mülâhazalar ve Mihraki İntan Hakkında Şüpheler", *Deri Hastalıkları ve Frengi Kliniği Araştırmaları*, sy. 4, İstanbul 1936, s. 1369 vd.; a.mlf., "Über rezidivierende, aphthöse, durch ein virus verurachte Geschwüre an Mund am Auge und an der Genitalien", *Dermatologische Wochenschrift*, sy. 105, Leipzig 1937, s. 1152 vd.; A. C. Allen, *The Skin*, New York 1967, s. 319-323; T. Fitzpatrick, *Dermatology in General Medicine*, New York 1971, s. 609; A. Rook — D. S. Wilkinson, *Textbook of Dermatology*, Oxford 1976, II, 1882-83; Adem Köşlü, *Türk Deri Hastalıkları ve Frengi Bibliyografyası*, İstanbul 1976, s. 66-78; *Uluslararası Behçet Hastalığı Sempozyumu*, İstanbul 1977; Faruk Nemlioğlu, *Deri Hastalıkları*, İstanbul 1979, s. 188-190; Ahmet Murat, *Klinik Dermatoloji ve Veneroloji*, İstanbul 1987, s. 82-84; N. Sezer, "Isolation of virus as cause of Behçet's Disease", *American Journal of Ophthalmol.*, sy. 36, Chicago 1953, s. 301 vd.; "Behçet's Disease", *Excerpt Medica*, sy. 476, Amsterdam 1985, s. 5-15; *Türkiye Klinikleri* (Behçet hastalığı özel sayısı), sy. 5, Ankara 1985, s. 5 vd.; A. Lütfü Tat, "Hocam Hulusi Behçet", a.e., s. 393 vd.

HASAN DOĞRUYOL

BEHİSNİ

(bk. BESNİ).

BEHİŞTİ

(bk. BİHİŞTİ).

BEHLÛL

(بهلول)

Allah aşkından dolayı
deli divane olan sûfî, mecnun ve
meczuplara verilen unvan.

"Güleç yüzlü ve cömert insan" anlamına gelen behlûl (Arapça telaffuzu ile büh-lûl, çoğulu behâil, bühilûlât), başlangıçta her türlü hayır ve fazileti kendisinde toplayan seçkin kişilerin sıfatı veya özel isim olarak kullanılmıştır. II. (VIII.) yüzyıldan itibaren ise nâdir görülen ve sonraki devirlerde sayıları giderek artan mecnun ve meczup ermişlerin unvanı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Tasavvufî anlayışa göre behlûller, Allah'tan kalplerine gelen vârid* ve tecellî*lerle akıl ve şuurlarını yitirmişlerdir. İbnü'l-Arabî bu şekilde ilâhî cezbeyle tutulanlardan bazılarının bir daha kendilerine gelemediğini, yemeden içmeden ölene kadar öylece kaldıklarını söyler.

Menkıbeye göre dört yıl yemeden içmeden kendinden geçmiş bir halde kalan Ebû İkâl el-Mağribî bunlardandır. Abbas el-Mecnûn ise ayda ancak bir defa yabani meyve ve bitki yiyerek yaşardı. Bazı behlûller cezbeyle kapıldıktan sonra kısmen kendilerine gelirler. Bunlar yer, içer, maddî ihtiyaçlardan zaruri olanlarını karşılar, ancak akıl ve şuurları yerinde olmadığı için dünya işleriyle ilgilenmezler. Mutasavvıfların ma'tûh, me'hûz, mecnun ve ebleh gibi adlar verdikleri asıl ukalâ-yi mecânîn (deli görünüşlü akıllılar) ve behlûller bunlardır. Bunların bazıları ilâhî tecellinin tesir ve hâkimiyetinden çıkarak normal hayata dönerler.

Behlûl ve meczupların, ansızın karşılaştıkları ilâhî cezbe ve tecellî sebebiyle akıl ve şuurlarını kaybetmiş görünmelerine rağmen, aslında akıl ve şuurları saklı bir halde mevcut olup Hakk'ı temaşa ve ilâhî güzelliği seyretme halinde bulunduklarına inanılır. Kendilerine mahsus birtakım hal ve hareketleri olan behlûller gayba ait acayip haberler verirler. Görünürde bir sebep yokken kâhkaha atmak bunların en belirgin tavırlarıdır. İbnü'l-Arabî bir behlûle aklını nasıl kaybettiğini sorunca behlûl kâhkahayı basmış ve, "Asıl deli sensin, öyle olmasaydın akli olmayan birine aklını nasıl kaçırdın diye sorar mıydın?" demişti. Behlûller başkalarına kapalı olan gerçekleri ve gelecekteki olayları bildiklerine inandıkları için kendilerince bu bilgiden mahrum olan insanların davranışlarına, gaflet ve cehaletlerine bakıp mânalı bir şekilde gülerler; böylece muhataplarını uyarmak ve onlara gerçeği göstermek isterler. Bununla beraber neşeli ve güleç yüzlü behlûller bulunduğu gibi hüznünlü ve çatık kaşlı behlûller de vardır. Şeybân el-Musâb (Dertli Şeyban) ile Ebû Nasr el-Musâb böyle behlûllerdendi. İbnü'l-Arabî bir behlûlün neşeli veya mahzun, yahut yarı neşeli yarı hüznünlü olmasını ilk gelen vâridin ve tecellinin özelliğiyle açıklar. Ona göre Allah'ın "bâsıt" isminin tecellisiyle kendinden geçen behlûl neşeli, "kâbız" isminin tecellisiyle kendinden geçen behlûl hüznünlü olur.

Behlûller yalnızlığı sever, umumiyetle harabelerde, viranelerde, mezarlıklarda, mağaralarda ve sazlıklarda yaşarlar. Zünnûn el-Misrî, Lübnan'da Likâm dağında gördüğü bir behlûlün, sükût halinde olmaktan hoşlandığını, sorulan sorulara cevap vermediğini, sözlerinin tam olarak anlaşılmadığını, üstü başı perişan, saç sakalı birbirine karışmış, dal-

gın, şaşkın ve üzgün bir vaziyette olduğunu söyler. Meşhur behlûllerden Lokmân-ı Serahsî ile Ma'sûk-ı Tûsî son derece acayip halleriyle dikkat çekmişlerdir. Zayıf nahif ve benzi soluk behlûllerin sırtlarına giydikleri cübbenin üzerinde ekseriya "alınmaz ve satılmaz" ibaresi yazılı olurdu.

Hiçbir kayda tâbi olmadan serbestçe konuşan behlûllerin sözleri nükteli ve anlamlı olur. Bazan nesir, bazan şiir halinde son derece veziz ve hâkimane söz söyledikleri için bir çeşit hâkîm ve halk filozofu sayılırlar. Tasavvuf tarihinde ilk defa behlûl diye tanınan Sa'dûn ile Behlûl-i Dânâ hayat dersi veren nükteli söz ve davranışlarıyla meşhur olmuşlardır. Behlûllerin bu çeşit eğitici söz ve menkıbeleri *Hilyetü'l-evliyâ** ve *Şifâtü's-şafve* gibi tasavvufî eserlerden başka İbn Kuteybe'nin *Uyûnü'l-ağbâr*'ında, İbn Abdülberr'in *el-İkdu'l-ferid*'inde ve Lâmiî Çelebi'nin *Letâifnâme*'sinde de nakledilmiştir. Behlûllere ait vecize ve menkıbelerin tasavvuf dışı kaynaklarda da yer alması, bunların tesir alanının genişliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Erkek behlûllerden başka Reyhâne el-Mecnûne, Meymüne el-Mecnûne, Zehrâ el-Vâlihe ve Buhte gibi kadın behlûller de vardır. Rivayete göre temizliğe titizlikle riayet eden Buhte, kendinden geçtiği zaman kılamadığı namazları daha sonra kazâ ederdi. Çobanlık yapan Meymüne'nin ise kurtla koyunları bir arada barındırdığı, "Ben Allah ile barış yaptığım için kurtlar da koyunlarla barış yaptı" dediği nakledilir. Hasan b. Muhammed en-Nisâbü'rî *Ukalâ'ü'l-mecânîn* adlı eserinde behlûller hakkında geniş bilgi vermiştir.

Behlûl kelimesi özel isim olarak da kullanılmıştır. Zehebî *Mizânü'l-i'tidâl*'de mecnun olmadıkları halde behlûl adını alan birkaç kişinin adını nakleder. Behlûl unvanı sûfî olmayan fakih ve muhadisler de verilmekteydi. İmam Mâlik'in talebesi ve Kayrevan fakihî Ruaynî, Hanevî fakihlerinden Trabluslu Ca'fer b. Ebû Yahyâ behlûl unvanını almışlardı. Şeyh Abdülganî en-Nablûsî'nin müridi şair ve edip Abdurrahman el-Behlûl de bu lakapla tanınmıştı.

Başlangıçta genellikle behlûl, mecnun ve ma'tûh, sonraları daha çok meczup diye bilinen bu zümre mensupları bir bakıma abdal*lara benzerler. İbn Haldûn'a göre akıllılardan çok delilere benzeyen, bununla beraber velîlerin makamlarına

ve siddîkların hallerine sahip olan behlûller ibadet ve dinî hükümlerle mükellef değildirler. Ancak şer'î emir ve yasaklara, dinî mükellefiyetlere riayet etmedikleri halde bunların kutsiyet mertebesine çıkarılmalarına ve Allah'a özel bir yakınlığı bulunan velîler olarak görülmelelerine fıkıh ve kelâm âlimleri baştan beri karşı çıkmışlardır. Özellikle İbnü'l-Cevzî ve İbn Teymiyye gibi Sünnî âlimler cinnet ve divaneliğin bir kusur olduğunu, bu yüzden peygamberlere deli diyenleri Allah'ın kınadığını, bu hal ile hıdayet ve velîliğin bir arada bulunamayacağını, velî olmak için kulluk görevinin şuurlu bir şekilde yerine getirilmesinin şart olduğunu söyleyerek behlûlleri ve bunların mâsumiyetini savunanları şiddetle tenkit etmişlerdir. Esasen mutasavvıflar da behlûlleri velîliğin en yüksek mertebesinde görmemişlerdir. Abdülkâdir-i Geylânî'nin halifelerinden Ebüssüüd b. Şibî'nin, "Deliliğe vuran akıllılar hoştur ama gerçek akıllı velîler onlardan daha hoştur" sözünü bütün mutedil mutasavvıflar tasvip etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *‘Uyûnû'l-aḥbâr*, II, 51; İbn Abdürrabbih, *el-‘İkdû'l-ferîd*, Kahire 1949, VI, 148, 156; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 145; Ebû Saïd Ebû'l-Hayr, *Esrârû't-tevhîd*, Tahran 1348, s. 24, 65; Herevî, *Ṭabaḳât*, Tahran 1351, s. 108, 277; Attâr, *Tezkire*, s. 683, 829; a.mlf., *Mantukü't-tayr* (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1944, II, 130, 146; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-saḫve*, II, 516; III, 186, 195; IV, 344, 348, 353; Baklî, *Meşrebü'l-ervâḥ*, s. 99, 114; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 209; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, I, 323; İbn Teymiyye, *Mecmû‘u fetâvâ*, X, 431; Zehebî, *Mizânü'l-i‘tidâl*, I, 355; Yâfi‘î, *er-Ravzû'r-reyâḥîn*, Kahire 1315, s. 33, 48; İbn Haldûn, *Muḳaddime*, Tunis 1984, I, 153; a.mlf., *Şifâ‘ü's-sâ‘il*, s. 107; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, I, 513, 679; II, 185; Câmî, *Nefehât*, s. 102; Şa'rânî, *eṭ-Ṭabaḳât*, II, 131; Dâvûd el-Antâkî, *Tezyîmü'l-esvâḳ*, Kahire 1919, I, 23; Adlûnî, *Keşfü'l-haḫâ‘*, I, 164; Ali Necîb Atâvî, *Şi‘rû'z-zühed*, Beyrut 1981, s. 178; Kâsim Ganî, *Târîḫ-i Taşavvuf*, Tahran 1322, s. 187, 244.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

BEHLÛL-i DÂNÂ

(بهلول دانا)

Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Mugîre
el-Kûfî es-Sayraff
(ö. 183/799 [?])

Şahsiyeti meçhul bir sûfî ve hakîm.

Ukalâ-yi mecâninden (deli görünüşlü akıllılar) olan Behlûl-i Dâna Behlûl-i Dîvâne, Sultânü'l-meczûbîn ve Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd (788-809) ile olan münasebeti dolayısıyla Behlûl er-Reşîd diye de anılır. Hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı menkıbe mahiyetindedir. Diğer behlûllere ve meczuplara ait söz ve hikâyeler çoğunlukla ona bağlandığı gibi birtakım halk fıkraları da kendisine mal edilmiştir.

Rivayetler Behlûl'ün aslen Küfeli olduğunu ve Bağdat'ta yaşadığını göstermektedir. Kaynakların verdiği bilgilere göre Behlûl başlangıçta saf ve deli değildi. Sonradan ilâhî cezbeye tutularak kendinden geçtiğine, bir daha kendine gelemediğine ve nefsinin tamamıyla silinip gittiğine inanılan Behlûl'ün bundan sonraki hal ve hareketleri oldukça gariptir. Yarı deli haline gelmesine rağmen sözleri nükteli ve iğneleyici, davranışları anlamlı ve uyarıcıdır. Hakkındaki menkıbelere göre mezarlarda ve harabelerde dolaşır, yalnızlığı sever, zaman zaman çocukların maskarası olur, onlar tarafından taşlanır, ama o bunları hep hoş karşılar. Behlûl'e atfedilen fıkra ve hikâyeler hem güldürücü hem düşündürücüdür. Bunlar içinde oldukça garip ve çocukça olanları yanında müstehcen olanlarına da rastlanır. Akıllı ve ağır başlı kimselerin söylemekten ve yapmaktan hayâ ettikleri sözler ve davranışlar genellikle ona nisbet edilmiştir.

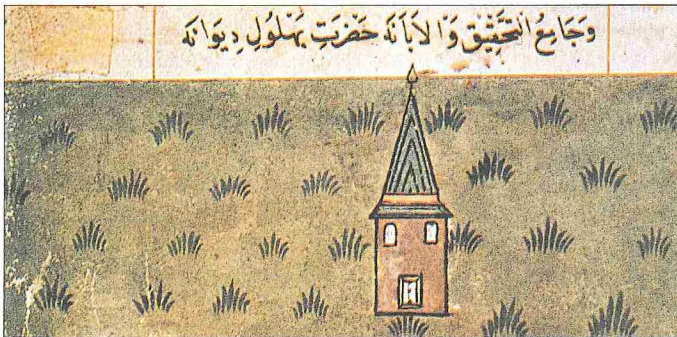
Bazı menkıbeler onu Hârûnürreşîd'in kardeşi, bazıları yeğeni, bazıları da nedimi olarak gösterir. Hârûnürreşîd'e gerekçeleri hiç çekinmeden söylediği, hata

larını çeşitli biçimlerde yüzüne vurarak onu doğru yola getirmeye ve uyarmaya çalıştığı, bunun için de eline geçen fırsatları kaçırmadığı rivayet edilir. Behlûl-i Dâna diğer behlûller gibi gülmesi ve kahkahasıyla da meşhurdur. Sorulan sorulara ekseriya gülerek, bazan kahkaha atarak cevap verir, ancak bu alaycı tavırları genellikle bir uyarı ve öğüt anlamı taşırdı. Behlûl-i Dâna'nın vefatı bazı kaynaklarda 190 (806) olarak belirtilmektedir.

Behlûl tasavvufî eserlerde Allah aşığı bir sûfî ve velî olarak gösterilmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, Abdürraûf el-Münâvî ve hatta İbnü'l-Cevzî'nin eserlerinde onun Hak aşığı bir meczup olduğu önemle belirtilmiştir. Attâr'ın *İlâhînâme*'sinde, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinde, Yâfi‘î'nin *er-Ravzû'r-reyâḥîn*'inde ona ait fıkra ve menkıbeler anlatılmıştır. Nefzâvî, *er-Ravzû'l-‘âṭır*'da Behlûl'ü aşıkane hikâyelerin kahramanı olarak göstermiştir. İbn Kuteybe'nin *‘Uyûnû'l-aḥbâr*'ında, İbn Abdürrabbih'in *el-‘İkdû'l-ferîd*'inde, Lâmi‘ Çelebi'nin *Letâifnâme*'sinde Behlûl-i Dâna menkıbelerine yer verilmesi, bu fıkraların halk arasında geniş çapta yayıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu fıkra ve şiirler dikkate alındığında onun bir velî olmaktan çok bir halk filozofu hüviyetine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Behlûl-i Dâna'nın menkıbe ve fıkraları Arap ve İran edebiyatında olduğu gibi Türk halk edebiyatında da önemli bir yer tutmaktadır.

Şii kaynakları Behlûl'ün İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (ö. 148/765) talebesi olduğunu, aslında Şii olduğu halde takıyye* gereği Sünnî göründüğünü, hatta baskı görmemek ve fikirlerini serbestçe ifade etmek için deli olmadığı halde deliliğe vurarak kendini korumaya çalıştığını kaydederek. Tarih bakımından bu husus mümkün olmadığı için onu on iki imamdan Mûsâ el-Kâzım'ın veya Ali er-Rizâ'nın talebesi sayanlar da vardır. Ancak onun Şii olduğunu gösteren hiçbir ilmi delil yoktur. Behlûl'ün Eymen b. Nâil ve Amr b. Dînâr gibi şahıslardan rivayet ettiği hadisler muhaddisler tarafından mutabek görülmemiştir.

Behlûl'e ait olduğu ileri sürülen ve bazı kütüphanelerde nüshalarına rastlanan (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 350) *el-Ḳaşidetü'l-Bühlûliyye* sonraki devirlerde derlenmiştir.

Behlûl-i Dâna
Türbesi'nin
minyatürü
(Matrakçı
Nasuh,
*Beḫân-ı
Menâzil-i
Sefer-i
İrâkeyn*,
İÜ Ktp.,
TV, nr. 5964,
vr. 55b)